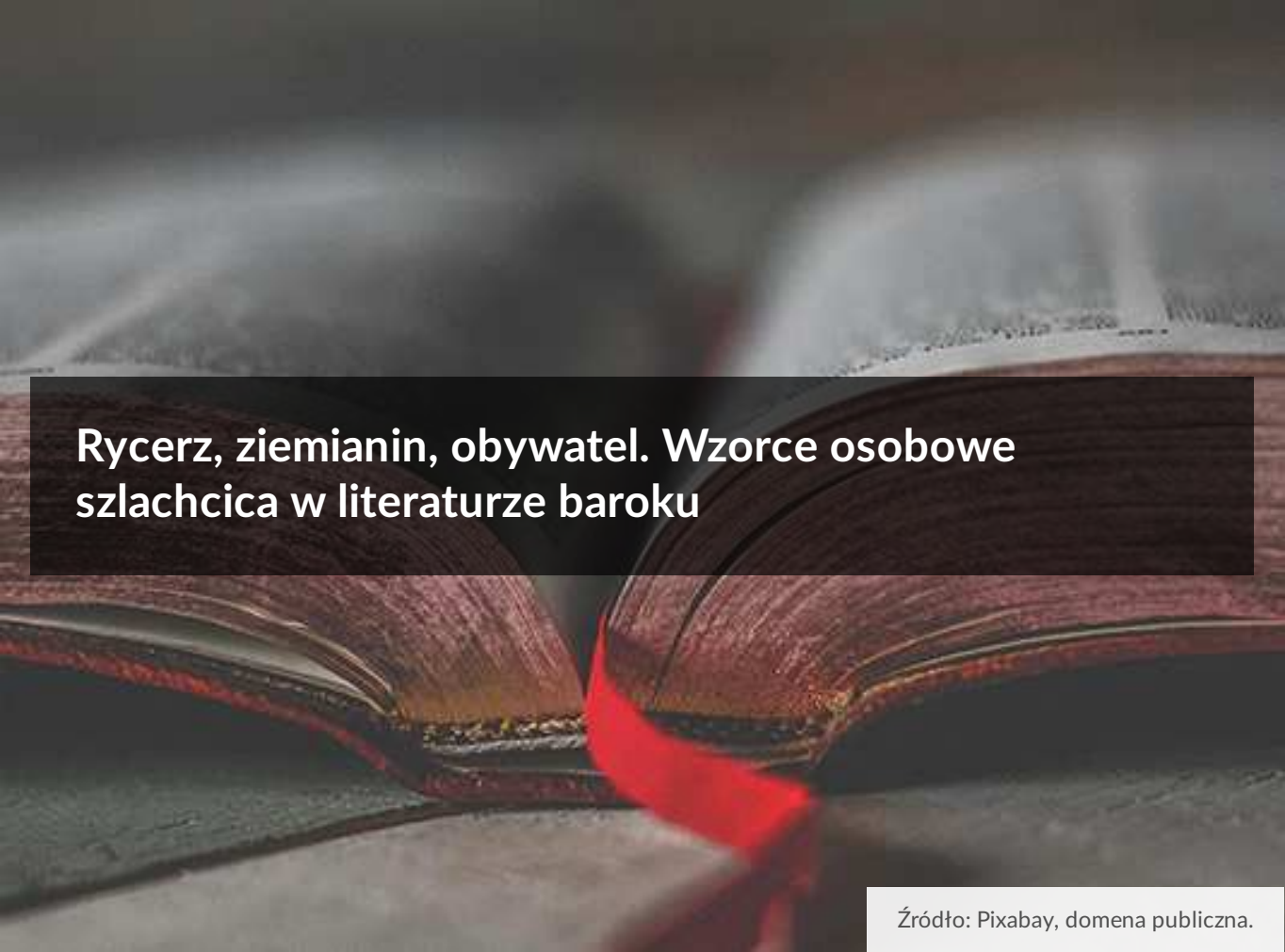

Rycerz, ziemianin, obywatel. Wzorce osobowe szlachcica w literaturze baroku

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Ilustracja interaktywna](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Michał Mochacki, *Rycerz, ziemianin, obywatel. Wzorce osobowe szlachcica w literaturze baroku*.
- Źródło: Jan Andrzej Morsztyn, *Wiejski żywot*.

Rycerz, ziemianin, obywatel. Wzorce osobowe szlachcica w literaturze baroku

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Kim był prawdziwy Sarmata? Jaki wizerunek polskiego szlachcica wyłania się z literatury baroku?

Wzorce osobowe polskiej szlachty odwoływały się do różnych, dziś już często trudnych do pogodzenia, ideałów. Sarmatę pociągała żołnierska przygoda, ale imponowała mu także ziemiańska stateczność. Powołanie swojego stanu upatrywał w kultywowaniu cnót obywatelskich, choć chętnie zamknąłby się w kręgu spraw domowych, z dala od światowego gwaru. W czasach baroku te - tak różne - wzorce realizowano często w życiu jednego człowieka. Najwyżej cenione cnoty sarmackie sięgały swą genezą epoki renesansu, a nawet - jak etos rycerski, także w jego religijnym wariancie, tj. *miles Christi*, czyli rycerza Chrystusowego - pochodziły z czasów średniowiecza.

Twoje cele

- Poznasz szlacheckie wzorce osobowe epoki baroku.
- Zestawisz wzorzec rycerski zaprezentowany w *Pamiętnikach* Jana Chryzostoma Paska z modelem życia charakterystycznym dla poezji ziemiańskiej baroku.
- Przeanalizujesz genezę ideałów polskiej szlachty XVII wieku.

Przeczytaj

W służbie Marsa – rycerz

Wiek XVII był stuleciem wojen. Dlatego też **etos** rycerski, który w epoce renesansu ustąpił ideologii ziemiańskiej (głoszonej między innymi przez Jana Kochanowskiego), odżył w czasach baroku. Chwałę rycerską zaczęto wynosić ponad wszelkie inne zasługi. Żołnierz, „*krew ojczyźnie ofiarując, / gardłem wolność zastępując*” (Stanisław Grochowski, *Hołubek*), składał na ołtarzu Rzeczypospolitej największą ofiarę. Widziano w niej także służbę Bogu, tym bardziej, że ówczesna duchowość chętnie odwoływała się do metaforyki militarnej, chcąc opisać walkę chrześcijan z własnym grzechem, słabościami oraz mocami zła. Takie przekonanie utrwaliło się już w pierwszej połowie XVII stulecia (wojny z Turcją, obrona Chocimia w 1621 r.), a zwłaszcza po wojnach lat 1648–1667 (powstanie Chmielnickiego, potop szwedzki, wojny z Moskwą).

Do najważniejszych należy Transakcja wojny chocimskiej Wacława Potockiego (powst. 1669–1672).
Źródło: Józef Brandt, *Bitwa pod Chocimiem*, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Liczne utwory barokowe wysławiają odwagę i poświęcenie żołnierza albo nawołują ospałych do wypraw wojennych. Gloryfikację trudów, a zarazem świadectwo własnych czynów żołnierskich, odnajdujemy również w pamiętnikach pisanych przez żołnierzy (hetmana Stanisława Żółkiewskiego, Jana Chryzostoma Paska, Jana Władysława Poczobuta-Odlanickiego, Bogusława Kazimierza Maskiewicza) oraz w listach króla Jana III Sobieskiego. Pod koniec XVII w., wraz z kolejnymi wojnami tureckimi, wzrosła też

popularność, znanych jeszcze w renesansie, „turcyków”, czyli wierszy nawołujących do wojny z muzułmańską Turcją.

Taki właśnie obraz ukazują najpełniej Pamiętniki Jana Chryzostoma Paska.

Źródło: Francois Grenier, *Ilustracja do Pamiętników Paska*, 1850, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Szlacheckie wzorce osobowe: rycerza, ziemianina i obywatela, na pozór sprzeczne, w życiu Sarmaty współwystępowały i dopełniały się wzajemnie. Nierzadko w krótkim czasie trzeba było przedzierzgnąć się z ziemianina w żołnierza, z żołnierza w posła, a na koniec – osiąść na wsi. Idealem człowieka i obywatela był więc szlachcic, który wcielał się na przemian we wszystkie trzy role, służąc ojczyźnie i braci szlacheckiej na różne sposoby. W czasach spokoju jako stateczny ziemianin, w obliczu wojny jako dzielny i ofiarny żołnierz, podczas niepokojów wewnętrznych – aktywny działacz publiczny. Zawsze – żarliwy chrześcijanin. Zasłużony żołnierz, szanowany obywatel i skrzętny gospodarz w jednej osobie – oto Sarmata idealny.

Słownik

etos

(gr. *ēthos* - porządek, ład) u starożytnych Greków termin oznaczający stały sposób postępowania właściwy człowiekowi, a zwłaszcza jego stosunek do innych ludzi

deputat

przedstawiciel szlachty wybrany przez nią na sejmiku i mający reprezentować ją w trybunałach: Koronnym lub Litewskim

miles Christi

(łac. rycerz Chrystusa) motyw oparty na spleceniu wiary, duchowości chrześcijańskiej i walki, wojny; źródła motywu sięgają Biblii oraz koncepcji Ojców Kościoła, np. św.

Augustyna z Hippony; realizacje motywu pojawiają się w literaturze staropolskiej, np. w *Sonecie IV. O wojnie naszej, którą wiedzimy z szatanem, światem i ciałem* Mikołaja Sępa-Szarzyńskiego, a także w twórczości nowożytnej, w pismach Erazma z Rotterdamu i św. Ignacego Loyoli

Audiobook

Polecenie 1

Na podstawie audiobooka oraz wiadomości z lekcji wypisz cechy idealnego żołnierza, szlachcica ziemianina i obywatela doby baroku.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PhbC3Uzqt>

Michał Mochacki

Rycerz, ziemianin, obywatel. Wzorce osobowe szlachcica w literaturze baroku

W literaturze XVII stulecia na znaczeniu zyskuje kwestia religijna, a barokowy ideał żołnierza zbliża się do średniowiecznego wzorca „rycerza Chrystusowego”. W renesansie sławiono gotowość żołnierza do obrony granic i wolności, lecz rzadko mówiono o nim jako o obrońcy wiary. W XVII w. – w związku z kolejnymi wojnami z protestancką Szwecją, prawosławną Moskwą, muzułmańską Turcją – sytuacja szybko się zmienia. Przez cały wiek XVII Polska ani razu nie toczyła wojny z krajem katolickim. Nic więc dziwnego, że coraz częściej postrzegano walkę o ocalenie Rzeczypospolitej jako obronę świętej wiary katolickiej.

Skrajny przykład gloryfikacji misji żołnierskiej znajdziemy w słynnych *Przewagach elearów polskich* – relacji wojennej pióra księdza Wojciecha Dembołęckiego. Kapelan lisowczyków dowodzi obszernie, że *sam Pan Bóg to wojsko [...] dla obrony kościoła swego ś. zaciągnął*. Relacja poprzedzona jest wierszem, w którym czytamy:

ten lud rycerski sam Pan Bóg prowadzi

I o nich radzi.

[...]

Szukają po świecie ziemi obiecanej

Przez morza i puszcze, mordując pogany,

Sam Bóg ich hetmanem, sam panem nad pany,

A oni lud jego i jemu oddany.

Szlachcic na zagrodzie – ziemianin

Mimo ciężkich wojennych czasów (a może właśnie z ich powodu?) pisarze XVII w. nadal sławili beztroskie, szczęśliwe życie ziemianina, właściciela dworu i kilku wiosek. Hieronim Morsztyn pisze krótko:

Miasto blisko, targ niegłodny

Kościół doma, sąsiad zgodny.

Chłopów gromada – cóż wsi za wada?

Z barokowej poezji ziemiańskiej wyłania się podobna wizja świata, którą znamy z *Żywota człowieka poczciwego* Mikołaja Reja lub z utworów czarnoleskich Jana Kochanowskiego. Można powiedzieć, że w ziemiańskim baroku nadal żywe są renesansowe ideały spokoju, harmonii, umiarkowania, pogardy dla kariery i zaszczytów. Pamiętniki szlacheckie, przykładowo Jana Chryzostoma Paska, zdradzają uwielbienie przeciętnego szlachcica dla spokojnego, wiejskiego żywota. Sielanki Szymona Szymonowica – zgodnie z klasyczną tradycją – wręcz idealizują pasterskie życie na łonie przyrody. Wespazjan Kochowski w pieśni *Prawdziwa szczęśliwość* całkiem dystansuje się od zamętu i trosk życia, które toczy się gdzieś na zewnątrz wiejskiej enklawy:

O, jak szczęśliwy człowiek pełen Fortuny,

Od kłopotów oddalony.

Ojczysty spłacheć swymi wołmi sprawuje,

Jak się z dawna zachowuje.

[...]

Nie smuci się, choć kędyś twierdzą o wojnie,

Że na morzu niespokojnie.

Ziemianin izoluje się od ważnych spraw publicznych, nie obchodzi go wojna ani polityka. *Żaden mu rozruch nie rozerwie wczasu, przykrego nigdy nie słyszy hałasu* – jak pisze Jan Andrzej Morsztyn w wierszu *Wiejski żywot*.

Prawy obywatel

Trzeci wzorzec osobowy szlachcica doby baroku to dbały o dobro publiczne obywatel. Najwyższy szacunek wśród braci szlacheckiej zyskiwał ziemianin aktywny w służbie publicznej. Teksty z epoki kreują postawę dobrego (cnotliwego – jak mówiono wówczas) obywatela nie wprost, ale ukazując w krzywym zwierciadle występki i nieprawości tych, którzy od owego wzorca odstają. Wacław Potocki we fraszce *Veto albo nie pozwalam* gani na przykład zwyczaj zrywania sejmików i sejmów:

[...] biada to, gdy zły nie pozwala

Na dobre i tym słówkiem ojczyznę rozwala.

Źle zażywasz, bękarcie, wolności sekretu,

Powetując pokusa kiedyś tego wetu.

Tenże sam autor w *Zbytkach polskich* krytykuje marnotrawienie pieniędzy na niepotrzebne splendory; na koniec życzy sobie, aby zbytkownicy zatroszczyli się o bezpieczeństwo granic:

[...] kiedy się tak w świeckie rzeczy wdadzą

Porzuciwszy niebieskie, niechaj o nich radzą,

Żeby dzieciom zostały, żeby w nich spokojnie

Dożyli, niech myślą z pogany o wojnie.

Mikołaj Sęp-Szarzyński w *Nagrobku Panu Janowi Starzechowskiemu* stawia rozum polityczny na równi z odwagą żołnierską, pisząc, iż zmarły wojewoda podolski był *jak mądrym w radzie, tak mężnym we zbrojej*. Z kolei Krzysztof Opaliński w *Satyrach* ubolewa nad faktem: *jako głupich siła, rzeczy nieświadomych, zasiada w Radzie* (czyli w senacie).

Innym cenionym przymiotem urzędnika czy posła była bezinteresowność, działanie z pobudek szlacheckich, a nie finansowych lub ambicjonalnych. Widać to w zajadłej krytyce ludzi pysznych, chciwych i fałszywych. Szymon Starowolski tak pisze o zadufanych w sobie urzędnikach:

A kiedy już kto godności jakiej dopnie się, co jej pożądał, wnet w pychę tak się wyniesie, że nie będzie umiał chodzić, nie będzie umiał z ludźmi mówić, ani da przystąpić do siebie mniejszemu, jeno z ukłonami, z pochlebstwem i z upominkiem jakim [...].

Daniel Naborowski z ironią opisuje notoryczne łapówkarstwo w kancelarii królewskiej:

Przywileji z podpisem pieczętować dano.

Pieczętarz pyta, daty czy nie zapomniano?

Ten, co przyniósł przywilej, powie, że jest w liście,

A ów mu zaś odpowie: „Panie, zblądziliście:

Nie ta to data, co jej w liście dokładają,

Ja daty potrzebuję, którą w rękę dają!”

Niezbędna „data” to oczywiście datek – najpewniej w brzęczącej monecie.

Cnotliwego obywatela charakteryzuje zatem szczerza troska o dobro Rzeczypospolitej, aktywność w życiu publicznym, mądrość i rozeznanie w sprawach państwowych. Mile widziana była również ofiarność finansowa: płacenie podatków oraz ekwipowanie własnym kosztem żołnierzy.

Polecenie 2

Wynotuj z treści audiobooka przywary polskiej szlachty XVII w.

((Michał Mochacki

Rycerz, ziemianin, obywatel. Wzorce osobowe szlachcica w literaturze baroku

W literaturze XVII stulecia na znaczeniu zyskuje kwestia religijna, a barokowy ideał żołnierza zbliża się do średniowiecznego wzorca „rycerza Chrystusowego”. W renesansie sławiono gotowość żołnierza do obrony granic i wolności, lecz rzadko mówiono o nim jako o obrońcy wiary. W XVII w. – w związku z kolejnymi wojnami z protestancką Szwecją, prawosławną Moskwą, muzułmańską Turcją – sytuacja szybko się zmienia. Przez cały wiek XVII Polska ani razu nie

toczyła wojny z krajem katolickim. Nic więc dziwnego, że coraz częściej postrzegano walkę o ocalenie Rzeczypospolitej jako obronę świętej wiary katolickiej.

Skrajny przykład gloryfikacji misji żołnierskiej znajdziemy w słynnych *Przewagach elearów polskich* – relacji wojennej pióra księdza Wojciecha Dembołęckiego. Kapelan **lisowczyków** dowodzi obszernie, że *sam Pan Bóg to wojsko [...] dla obrony kościoła swego ś. zaciągnął*. Relacja poprzedzona jest wierszem, w którym czytamy:

ten lud rycerski sam Pan Bóg prowadzi

I o nich radzi.

[...]

Szukają po świecie ziemi obiecanej

Przez morza i puszcze, mordując pogany,

Sam Bóg ich hetmanem, sam panem nad pany,

A oni lud jego i jemu oddany.

Szlachcic na zagrodzie – ziemianin

Mimo ciężkich wojennych czasów (a może właśnie z ich powodu?) pisarze XVII w. nadal sławili beztroskie, szczęśliwe życie ziemianina, właściciela dworu i kilku wiosek. Hieronim Morsztyn pisze krótko:

Miasto blisko, targ niegłodny

Kościół doma, sąsiad zgodny.

Chłopów gromada – cóż wsi za wada?

Z barokowej poezji ziemiańskiej wyłania się podobna wizja świata, którą znamy z *Żywota człowieka poczciwego* Mikołaja Reja lub z utworów czarnoleskich Jana Kochanowskiego. Można powiedzieć, że w ziemiańskim baroku nadal żywe są renesansowe ideały spokoju, harmonii, umiarkowania, pogardy dla kariery i zaszczytów.

Pamiętniki szlacheckie, przykładowo Jana Chryzostoma Paska, zdradzają uwielbienie przeciętnego szlachcica dla spokojnego, wiejskiego żywota. *Sielanki* Szymona Szymonowica – zgodnie

z klasyczną tradycją – wręcz idealizują pasterskie życie na łonie przyrody. Wespazjan Kochowski w pieśni *Prawdziwa szczęśliwość* całkiem dystansuje się od zamętu i trosk życia, które toczy się gdzieś na zewnątrz wiejskiej enklawy:

*O, jak szczęśliwy człowiek pełen Fortuny,
Od kłopotów oddalony.
Ojczysty spłacheć swymi wołmi sprawuje,
Jak się z dawna zachowuje.*

[...]

*Nie smuci się, choć kędyś twierdzą o wojnie,
Że na morzu niespokojnie.*

Ziemianin izoluje się od ważnych spraw publicznych, nie obchodzi go wojna ani polityka. Żaden mu rozruch nie rozerwie wczasu, przykrego nigdy nie słyszy hałasu – jak pisze Jan Andrzej Morsztyn w wierszu *Wiejski żywot*.

Prawy obywatel

Trzeci wzorzec osobowy szlachcica doby baroku to dbały o dobro publiczne obywatel. Najwyższy szacunek wśród braci szlacheckiej zyskiwał ziemianin aktywny w służbie publicznej. Teksty z epoki kreują postawę dobrego (cnotliwego – jak mówiono wówczas) obywatela nie wprost, ale ukazując w krzywym zwierciadle występki i nieprawości tych, którzy od owego wzorca odstają. Wacław Potocki we fraszce *Veto albo nie pozwalam* gani na przykład zwyczaj zrywania sejmików i sejmów:

*[...] biada to, gdy zły nie pozwala
Na dobre i tym słówkiem ojczyznę rozwala.
Żle zażywasz, bękaracie, wolności sekretu,
Powetując pokusa kiedyś tego wetu.*

Tenże sam autor w *Zbytkach polskich* krytykuje marnotrawienie pieniędzy na niepotrzebne splendory; na koniec życzy sobie, aby

zbytkownicy zatroszczyli się o bezpieczeństwo granic:

*[...] kiedy się tak w świeckie rzeczy wdadzą
Porzuciwszy niebieskie, niechaj o nich radzą,
Żeby dzieciom zostały, żeby w nich spokojnie
Dożyli, niech myślą z pogany o wojnie.*

Mikołaj Sęp-Szarzyński w *Nagrobku Panu Janowi Starzechowskiemu* stawia rozum polityczny na równi z odwagą żołnierską, pisząc, iż zmarły wojewoda podolski był *jak mądrym w radzie, tak mężnym we zbrojej*. Z kolei Krzysztof Opaliński w *Satyrach* ubolewa nad faktem: *jako głupich siła, rzeczy nieświadomych, zasiada w Radzie* (czyli w senacie).

Innym cenionym przymiotem urzędnika czy posła była bezinteresowność, działanie z pobudek szlacheckich, a nie finansowych lub ambicjonalnych. Widać to w zajadłej krytyce ludzi pysznych, chciwych i fałszywych. Szymon Starowolski tak pisze o zadufanych w sobie urzędnikach:

*A kiedy już kto godności jakiej dopnie się, co jej pożądał, wnet
w pychę tak się wyniesie, że nie będzie umiał chodzić, nie będzie
umiał z ludźmi mówić, ani da przystąpić do siebie mniejszemu, jeno
z ukłonami, z pochlebstwem i z upominkiem jakim [...].*

Daniel Naborowski z ironią opisuje notoryczne łapówkarstwo w kancelarii królewskiej:

*Przywilej i z podpisem pieczętować dano.
Pieczętarz pyta, daty czy nie zapomniano?
Ten, co przyniósł przywilej, powie, że jest w liście,
A ów mu zaś odpowie: „Panie, zbłądziliście:
Nie ta to data, co jej w liście dokładają,
Ja daty potrzebuję, którą w rękę dają!”*

Niezbędna „data” to oczywiście datek – najpewniej w brzęczącej monecie.

Cnotliwego obywatela charakteryzuje zatem szczerza troska o dobro Rzeczypospolitej, aktywność w życiu publicznym, mądrość i rozeznanie w sprawach państwowych. Mile widziana była również ofiarność finansowa: płacenie podatków oraz ekwipowanie własnym kosztem żołnierzy.

Źródło: Michał Mochacki, *Rycerz, ziemianin, obywatel. Wzorce osobowe szlachcica w literaturze baroku*.

Ilustracja interaktywna

Polecenie 1

Odwołując się do galerii obrazów, wypisz cechy charakterystyczne dla wizerunku polskiego szlachcica XVII w. Podaj w punktach jego najważniejsze elementy.

Wszystkie obrazy: Wikimedia Commons

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Polecenie 2

Odpowiedz na pytanie, jakie cechy charakterystyczne dla barokowego Sarmaty dostrzegasz na zaprezentowanych portretach? Odwołaj się do wiadomości z lekcji. Zapisz swoje spostrzeżenia.

” Jan Andrzej Morsztyn

Wiejski żywot

[...]

Nie gardź folwarkiem, tak wielcy panowie
Zbiegali w pole po pokój i zdrowie,
Tak się bawili ludzie przed potopem
Bydłem a snopem.

[...]

Na gospodarskie patrz tylko zabawy:
Ten rybkom kopie sadzawki i stawy,
Ten na nie, chociaż nie pewien, czy będą,
Zachodzi z wędą;

Ten piosnki śpiewa i wieśniackie wiersze,
Ten wianki wije, ten z sitowia wiersze,
Ten przy skaczących po trawie barankach
Gra na multankach;

[...]

Ten płoty grodzi około rozsady,
Ów szczepi w pniaki, ten obrywa sady,
Ten śliwy leje na powidła w prasy,
Ten rwie na lasy;

[...]

Ten w przetak mannę za porannej rosy
Zbiera, ten młóci pozwożone kłosa,
Ten wieje, a ten o jasny dzień prosi,
Gdy siano kosi;

Ów sery tworzy, ten ściska twarogi,
Ten kapelusze plecie na śreżogi,
Tamten na skrzypkach na imię swej kumy
Wyrzyna dumy,

A dokończywszy dorocznej roboty,
Skoczy i w taniec, zrzuciwszy choboty,
I szczerze myśli po dobrym [obżynku](#)
O odpoczynku.

Żaden mu rozruch nie rozerwie wczasu,
Przykrego nigdy nie słyszy hałasu,
Prócz szumu z wody, co snowi pomocy
Dodaje w nocy.

[...]

Po chlebie nie zna oprócz samej wody,
W której się podczas przegląda z przygody;
Wierne z sąsiadów, chociaż nie ma wiele,
Ma przyjaciele.

Zdrad dworskich, figłów wolen i obmowy
Zjadłych języków, a jeśli ulowy
Plastr podbierając żądło mu zaszkodzi,
Miód to nadgrodzi.

Tyran tu nie drze, krwią ziemi nie broczy,
Wół tylko bodźcem zakłuty poskoczy,
A pan, na przyszły pożytek udany,
Strzyże barany.

[...].

Źródło: Jan Andrzej Morsztyn, *Wiejski żywot*.

Ćwiczenie 1

Na podstawie wiersza *Wiejski żywot* Jana Andrzeja Morsztyna napisz, jak praca na wsi była postrzegana w XVII w.

Ćwiczenie 2

Napisz, w jaki sposób w wierszu Jana Andrzeja Morsztyna przedstawiony jest szlachcic ziemianin. Odwołaj się do ostatniej przytoczonej zwrotki.

Dla nauczyciela

Autor: Piotr Obolewicz

Przedmiot: Język polski

Temat: Rycerz, ziemianin, obywatel. Wzorce osobowe szlachcica w literaturze baroku

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;

2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację;

6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

7) odróżnia dyskusję od sporu i kłótni;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;

12) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.

IV. Samokształcenie.

1. rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska;

5. dokonuje krytycznej selekcji źródeł;

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- pozna szlacheckie wzorce osobowe epoki baroku;
- zestawi wzorzec rycerski zaprezentowany w *Pamiętnikach* Jana Chryzostoma Paska z modelem życia charakterystycznym dla poezji ziemiańskiej baroku;
- przeanalizuje genezę ideałów polskiej szlachty XVII wieku.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „Rycerz, ziemianin, obywatel. Wzorce osobowe szlachcica w literaturze baroku”. Uczestnicy zajęć zapoznają się z utworami literackimi w e-materiale: Rycerz, ziemianin, obywatel. Wzorce osobowe szlachcica w literaturze baroku. Przygotowują się do omówienia tekstów, szukając informacji na temat ważnych kontekstów, np. biograficznego i historycznoliterackiego. Wybrane osoby mogą zebrać potrzebne wiadomości do wstępnego rozpoznania tekstów. Będą pełniły rolę ekspertów.

Faza wprowadzająca:

1. Prowadzący wyświetla na tablicy i przybliża uczniom temat zajęć. Następnie prosi uczniów, aby zgłosili swoje propozycje pytań do wspomnianego tematu. Jedna osoba może zapisywać je na tablicy. Gdy uczniowie wyczerpią pomysły, a pozostały jakieś ważne kwestie do poruszenia, nauczyciel je dopowiada.

Faza realizacyjna:

1. **Prezentacje uczniowskie.** Wybrany przed lekcją uczeń lub uczniowie prezentują efekty swojej pracy. Nauczyciel oraz inni uczestnicy zajęć zadają pytania dotyczące prezentacji. Wspólne omówienie pracy uczniów. Dyskusja.
2. **Praca z tekstem.** Uczniowie indywidualnie zapoznają się z treściami w sekcji „Przeczytaj” i zapisują w zeszycie minimum pięć pytań do tekstu. Uwaga: każde z pytań musi rozpoczynać się od słowa „dlaczego”. Następnie szukają osoby do pary i zadają jej pytania sformułowane podczas czytania tekstu. Wątpliwości omawiają z nauczycielem lub z wyznaczonym uczniem, który pełni rolę eksperta.
3. **Praca z multimedium.** Uczniowie zapoznają się z medium w sekcji „Audiobook”. Tworzą notatkę podsumowującą wiadomości w materiale. Następnie wykonują polecenie: 1 i 2.
4. **Utrwalanie wiedzy i umiejętności.** Uczniowie wykonują indywidualnie ćwiczenie nr 1 i 2 z sekcji „Galeria zdjęć interaktywnych”, a następnie porównują swoje odpowiedzi z kolegą lub koleżanką.

Faza podsumowująca:

1. Na koniec zajęć nauczyciel prosi wybranych uczniów o rozwinięcie zdania: Na dzisiejszych zajęciach dowiedziałem się..., nauczyłem się...
2. Na zakończenie nauczyciel dokonuje oceny pracy wylosowanej grupy. Prosi o samoocenę uczniów dotyczącą współpracy w zespole oraz wykonanego zadania. Dokonuje oceny pracy wybranych uczniów.

Praca domowa:

1. Jakie cechy charakterystyczne dla barokowego Sarmaty dostrzegasz na zaprezentowanych portretach? Odwołaj się do wiadomości z lekcji. Zapisz swoje spostrzeżenia.

Materiały pomocnicze:

- Janusz Maciejewski, *Sarmatyzm jako formacja kulturowa*, „Teksty: teoria literatury, krytyka, interpretacja” 1974, nr 4 (16).
- Czesław Hernas, *Literatura baroku*, Warszawa 1987.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z multimediami z sekcji „Audiobook”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.